

СЛОВО В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

УДК 81'42 Ангеліна Ганжа, Світлана Єрмоленко

«ЧУТТЯМИ ПОВНЮ КОЖНЕ СЛОВО...» ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ВОЛОДИМИРА КАЛАШНИКА

У статті зроблено спробу створити лінгвопоетичний портрет митця-мовознавця Володимира Калашника через реценцію його художніх текстів та напрямних лінгвістичного доробку.

Ключові слова: лінгвопоетика, художній текст, мовно-поетична картина світу.

Authors of the article attempts to create lingual and poetic portrait of the poet and linguist Volodymyr Kalashnyk using the reception of his literary texts and directions of his linguistic heritage.

Keywords: linguistic poetics, artistic text, language and poetic picture of the world.

Різновимірність сприймання рідного слова – так умовно можна окреслити провідний мотив творчості Володимира Калашника, лінгвіста-дослідника, людини, яка живе в цьому слові й для якої це слово – і свято, і будень, вічна таємниця й щоденна праця над пізнанням його української природи. Секрет поетичної творчості Володимира Калашника – у постійному спостереженні над естетичним змістом і впливом художньої мови.

Спроба створення лінгвопоетичного портрета митця-мовознавця можлива лише через цілісне сприймання і його лінгвістичного доробку, і художніх текстів. Поезія Володимира

Калашника заряджена фоновим лінгвістичним і лінгвальним досвідом автора. Мовознавчих праць у бібліографії харківського професора значно більше, ніж поетичних збірок, але у віршах автор мимоволі визнає, що поезія була первинна у його сприйманні слова:

*У мене з Музою кохання не було,
Хоч ми і зустрічались час від часу.
Плекав я кожне слово, мов зело,
Та не шукав дороги до Парнасу¹.*

Поетичний ужинок Володимира Калашника – це збірки «Осінній дивоцвіт» (2000), «Бентежне надвечір'я» (2004), «Біла зоря» (2006), «Незгасимі світи» (2010), «Осоння осені» (2012).

Любов до слова в нього – родом із дитинства, від любові до книжок. У рідній поетові Мануйлівці на Полтавщині, яку називають сакральним місцем для Володимира Семеновича, на літературних вечорах гостями були Андрій Малишко та Максим Рильський. З цим селом волею долі поріднився і Григій Тютюнник, воно стало «невід'ємною частиною його (Григора) зболеної музи, органічним джерелом творчих осяянь і творчих мук» [Калашник 2016: 87]. Доречно згадати фрагмент із його листа, «який «звучить високою одою на честь полтавського села й річки Псьол»: «І ось я знову в милій моїй Мануйлівці, коло Псла – річки, кращої за яку немає жодної річки в світі та й на інших планетах інших галактик» [цит за: Калашник 2016: 90].

Ландшафт мовознавчої думки Володимира Калашника дає ключ до розуміння його лінгвопоетики. Коло наукових інтересів харківського лінгвіста – питання лінгвостилістики, зокрема лінгвопоетики, соціолінгвістики та термінології, фразеології та теорії й практики перекладу. «Хист вражати стилістичними відкриттями» (Н. Бабич) у Володимира Калашника вияскравлюється різноаспектно. Наприклад, через розширення обривів ліричної поезії лінгвістичними термінами («Березнева категорія стану»).

¹ Тут і далі поезії В.С. Калашника цитуємо за виданням: *Калашник В.С. Осоння осені: Вибрана лірика.* – Х. : Майдан, 2012. – 192 с.

Поетичні візії автора – філософське осмислення людської долі в часі, а час у нього – це життєвий шлях, на якому закарбовано постаті батьків, друзів. Така щемна й прониклива уявна розмова сина з батьком-учителем:

*Я кожну мить з тобою розмовляю,
Пишу тепер щодня тобі листи,
Хоч знаю: вже ніколи не поглянеш
Ні осудом, ні зором доброти...
Я ж не любив колись писати листи.*

У поетичних збірках Володимира Калашника багато посвят: Григору Тютюннику, Надії Світличній, С.І. Дорошенкові, В.І. Гончаренкові, М.І. Філонові, Л.А. Лисиченко, І. Драчеві, Надії Дяченко, М.Ф. Наконечному... До речі, Наконечному присвячено не лише поезії, а й наукові розвідки («Про етимологічні студії Миколи Наконечного»).

Ровесники В. Калашника – це покоління людей, пізніше означене словесною формулою «діти війни». Війна відома поетові не з книжок: трагічна доля його матері, яку фашисти спалили разом з односельцями 1943 року, на все життя лишилась у його душі незагойною раною: «З дитинства зір мій ваблять тихі зорі – між них я прагну маму віднайти». Вічний пошук материнської любові в художньому мовосвіті митця-філолога трансформувався в символічну любов до Мови-Матері, і ця домінанта об'єднує усі збірки автора:

*Я так би і зостався немовлям,
Дорослим німаком, яких довкіл немало,
Якби не ти, довічна мово-мамо, –
Твій дух мене живив і окриляв.*

Поет-філолог «горнеться до слова, що в душі щемить»:

*За Слово не схватися: у Слові
Душа живе – хоч грішна, хоч свята.
Усі земні діяння пам'ята
Народжена устами рідна мова.*

Лірика Володимира Калашника – це і сповідь, і розмова:

*Надумалось у юність написати
На білому папері від руки.
Та я спізнився, певно, на роки,
Бо стільки вже адрес без адресатів.*

У своїй скарбівні літ поет виокремлює дитинство, юність, зрілість. І в кожному період із ним Батьківщина («До України повернусь... А я й не розлучався з нею»). Природно, мовний досвід філолога наводить його до Шевченкових мотивів любові до рідного краю, «освячення теми України» («Я твій навіки, роде древній, нема ж бо другого Дніпра», «Розміняли берег на причали – Правнуки погані і малі»). Філологічна пам'ять харківського майстра слова проривається в таких образах, як, наприклад, «Дим» Лесі Українки: «*І враз солодким та коханим/ Димком запахне звідусіль*». Його лінгвопоетичне мислення націлене на афористичну, викінчену думку. Звідси й науковий інтерес до типології поетичних афоризмів Тараса Шевченка («своєрідних естетичних знаків, які репрезентують поетичний стиль і художню мову в цілому») в однойменній статті.

Поет вдало експериментує зі словом. У його поетичному лексиконі фіксуємо новотвори *колосозерна, дощопад, тихопад, дивоплід, мовчком, розстання, сонцевид, сонцебризно* (тичининський новотвір, який згодом увійшов до СУМу), *солов'їниться*.

Кожний поет творить власну мовно-поетичну картину світу. У тканину творів Калашника органічно вплітаються тичининські малюнки:

*Ранок прокинувся від поцілунку сонця.
Промінчик цілує твої вуста. Просонься.*

Автор тонко відчуває тичининську естетизацію новотворів, у яких прозорий зміст відгукується фольклорними алюзіями. Поезію Володимира Калашника єднає з творчістю Павла Тичини унікальна здатність почути й відчутти природу через семантичну глибину слова, як, наприклад, у такому поетичному шедеврї, написаному 1956 року:

*Дві хмарки збіглися в одну,
Десь буркнув грім сердито,*

*Похмуре небо після сну
Згадало, що не вмите...*

Сприймання звукових і зорових вражень проектується на сферу людських настроїв, переживань. Спогади про дитинство і юність, стосунки з людьми вияскравлюються через візію природи:

*Медом пахне земля...
Ми у світі природи – найкращому з панств,
Володіння його – від землі і до неба.
І, здається, душі більш нічого не треба.
Помолись і блаженствуй, бо ж Яблучний Спас.*

Мікрообрази поезії – полтавська земля, трави, води Псла – живуть у харківських буднях поета як свято.

Володимир Калашник майстерно володіє звукописом. У творенні поетичного образу поет вдало обіграє семантично віддалені, але звуково подібні слова, особливості їх наголошування, алітерацію, асонанс: «*Прилетіли літа на обжинки схололого літа*»; «*Літа, літа... Знов літо кане в Лету./ Осоння осені – остання мить тепла*»; «*А спеки спекатись несила*»; «*Черешень рештки в решеті з дощем*»; «*І повні зорі на зорі*» та ін.

У вірші «Березільна октава» оприявлено таку доволі рідкісну в сучасній поезії інтонаційно-звукову та лексико-композиційну фігуру поетичної мови, як епаналепсис (або епанастрофу), що утворюється повторенням у наступному віршовому рядку, переважно на його початку, слів, фраз або їх частин, якими закінчувався попередній рядок:

*Нас вабить дивосвіт словес.
Весло-перо берем у руки.
Киплять чуття... І муки слова
Вабний той дар, де звуки Божі
Жінок віниують усякчас.
Час візьме все, окрім Любові.
Віват, Любове невідцвітна!
Навік благословенна будь!*

Сам Володимир Калашник називає свою поезію традиційною («Комусь мій стиль – банальність і не більше...»). Його вірші просяться в записник, альбом, надихають композиторів на творчість. Поезії харківського мовознавця, на подив, музичні, і це спонукає композиторів творити пісні (наприклад, багатьом припали до душі «Абрикоси цвітуть», «Оксаночко-білозірочко»).

Однією зі знакових цитат засновника Харківської філологічної школи Олександра Потебні, актуалізованою в багатьох працях лінгвіста Володимира Калашника, є така: «Світ мистецтва складається з відносно малих і простих знаків великого світу». У цьому сенсі творчість Володимира Калашника-поета розкриває можливості мови щодо народження поетичних образів із поєднання звичних загальноживаних слів, і в цьому відчуваємо перегук її з поезією Ліни Костенко. Мовознавець досліджує поетичний світ Ліни Костенко («Мовно-естетичні знаки ДУША-ПЕЧАЛЬ-СЛОВО у поетичному світі Ліни Костенко», «Розширення семантико-сислової структури слова в художній мові («за збіркою вибраних віршів Ліни Костенко «Триста поезій»)), інтертекстуальність у романі «Записки українського самашедшого» і робить висновок про інтелектуальні засади й культуроцентричність мовостилі письменниці.

Для харківського поета серед усіх пір року знаковою є осінь. Пригадаймо у Ліни Костенко: *«Осінній день, осінній день, осінній! / О синій день, о синій день, о синій! Осанна осені, о сум! Осанна...»*. А в художніх текстах Володимира Калашника ця пора року переважно тепла, сонячна. «Осіння» настроєвість автора з ключовим концептом «осінь» прочитується і в назві збірки «Осоння осені», і в макрообразі, стильовій домінанті «Бентежного надвечір'я». У передмові до книжки поезій автор зазначає: «Більшість творів ... належить порі золоті осені, коли «на павутинках бабиного літа моя душа до обрію пливе». Це не мажорні вірші, а задумливо-філософські, такі, як, наприклад, *«Скажіть, навіщо в січні дощ?»*. Знову ж таки, це не пейзажно-природна тема, а філософська, закарбована в естетично вартісному слові. На перший погляд, це лірика, в якій тільки відображено душевний стан автора, а насправді в

ній і історія – історія його батьків, його школи, університету, України. Тому такий потужний мотив спомину, наскрізний для поезії Володимира Калашника: *О, споминів гірка й солодка мить!;... І все оте, що в казку відлетіло,/ Дитинства світлим спогадом щемить; дитячий спомин-сміх; Забираю у спомин пороги й причали...; Думка-мрія відтак переходить у спомин; Минуле спомином спливає нині/ У сивих літ сумній самотині..* Порівняймо, у Ліни Костенко: *«А спомин – це таке щось неповторне,/таке щось невимовне і сумне...; А може, спомин – це далекий вирій,/ де вже посмертно зріється душа?..»*

Лексичний запас поезій Володимира Калашника – із традиційного поетичного словника, але, як писав О. Потебня, поєднання цих звичайних, часто безобразних, слів у висловлення, у поетичну сентенцію глибинно індивідуальне. Поет-лінгвіст робить висновок: *«Збігаючись із мовою загального вжитку матеріально, поетична мова репрезентує своєрідну взаємодію мовного і творчо-художнього, вона є якісно новим лінгвальним явищем»* [Світ мови 2009: 65]. Справді, найбільша поезія у звичайній мові.

Наукове зацікавлення автора – поетична фразеологія – не випадкове, а зумовлене його лінгвопоетичним мисленням. Коли його поезія іде між люди, то читачі, послуговуючись своїм мовним досвідом, так само знаходять співзвучні їм «власні» афоризми. Іншими словами, лінгвопоетичний портрет Володимира Калашника – це синтез портрета Калашника-лінгвіста, який досліджує поєднання слів, що потім стають афоризмами, і Калашника-поета, який сам творить афоризми: *«надіймося на те, що буде, і пам'ятаймо, що було», «за Слово не сховатися», «безсмертя Слово дарувати може, але до нього треба дорости», «поезій місце заступають тексти, що реуться на паркан, а не в альбом», «живі слова ніколи не вмирають, а неживі ніколи не жили» ...*

Калашник В.С. Осоння осені: Вибрана лірика / В.С. Калашник. – Х. : Майдан, 2012. – 192 с.

Калашник В.С. Студії з історії українського мовознавства та лінгвопоетики : збірник наукових праць / В.С. Калашник. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 132 с.

Калашник В.С. Людина та образ у світі мови: вибрані статті / В.С. Калашник. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 368 с.

Світ мови: поетика текстових структур : Науковий збірник на пошану професора Анатолія Мойсієнка / За ред. проф. М. Зимомрі. – К.-Дрогобич : Посвіт, 2009. – 444 с.

Статтю отримано 27.03.2016

Angelina Ganzha, Svitlana Yermolenko

«AN EVERY WORD IS FULLED OF SENSES ...» LINGUAL AND POETIC PORTRAIT OF VOLODYMYR KALASHNYK

Landscape of linguistic thought of Volodymyr Kalashnyk is a key to understanding its linguistic poetics. The research in which Kharkiv linguists are interested in are lingual stylistics issues, including linguistic poetics, sociolinguistics and terminology, phraseology and theory and practice of translation.

Poetic heritage of Volodymyr Kalashnyk is poetry collections «Autumn Dyvotsvit» (2000), «The troubled evening» (2004), «White Star» (2006), «Inextinguishable Worlds» (2010), «Sunlight Autumn» (2012). Poetry of Volodymyr Kalashnyk is charged of linguistic background and lingual experience. Poet is successfully experimenting with the word. He masterly owns prosody. «Talent to amaze by stylistic discoveries» (N. Babych) of Volodymyr Kalashnyk shows up in different aspects, for example, by expanding the horizons of lyric poetry with linguistic terms.

Lingual and poetic portrait of Volodymyr Kalashnyk is a synthesis of linguist Kalashnyk's portrait that explores the combination of words that then become aphorisms and Kalashnyk poet, who himself creates aphorisms. The multidimensionality of native word perception is the leading motive of Volodymyr Kalashnyk's creativity.